

Opis ako poznávací prostriedok v archeológii

Description as a means of cognition in Archaeology

Svatava Šimková

Abstrakt: Funkciou vonkajšieho statického odborného opisu je poskytovať základné faktografické údaje. Z lingvoštylistických prostriedkov, ktorými sa táto modifikácia opisu realizuje, priblížime kvalifikujúcu lexiku. Naznačíme aj niektoré učebné postupy vedúce k jej osvojeniu. Problematiku prezentujeme z hľadiska odbornej jazykovej prípravy v angličtine určenej študentom archeológie na bakalárskom stupni štúdia.

Kľúčová slova: intradisciplinárna komunikácia, kvalifikujúca lexika, opisný slohový postup

Key words: intradisciplinary communication, descriptive rhetorical mode, qualifying lexis

Úvod

Jazyk ako nástroj odbornej komunikácie vo *vzdelávacej a pracovnej* oblasti (SERR, 2006, s. 46) má svoje špecifiká. Ako prostriedok intradisciplinárnej komunikácie, t. j. ako prostriedok dorozumievania sa a vzájomnej výmeny informácií medzi príslušníkmi skupín vymedzených študijným odborom alebo profesiou, funguje ako nástroj na získavanie, šírenie a výmenu už existujúcich poznatkov o okolitom svete a na formovanie a formulovanie nových.¹ V tejto súvislosti vystupuje do popredia jeho kognitívna funkcia. Podľa Nigrina sa jazyk v tomto prostredí stáva aj výrazom sociálnej príslušnosti a sociálneho statusu jeho užívateľov (Nigrin, 1990, s. 6). Každá vzdelávacia oblasť a každý študijný odbor predstavujú osobitný komunikačný kontext, ktorý charakterizujú isté objektívne a subjektívne faktory komunikácie. Keďže odborná cudzojazyčná príprava (OJP) na vysokej škole vychádza zo „scenárov a zaužívaných foriem interakčných výmen“ (SERR, 2006, s. 16) v týchto skrupinách, inými slovami zo zvyklostí a noriem uplatňovaných v komunikácii o študijných alebo pracovných záležitostiach medzi ich príslušníkmi, treba tieto kom-

---

¹ Intradisciplinárna komunikácia ponímaná ako vzájomná verbálna komunikácia odborníkov z určitého odboru o otázkach spoločného profesijného záujmu sa označuje rozlične. Hauer hovorí o režime reči (Hauer in Nosek, 2000, s. 87), podľa Swalesa ide o diskurz v určitom spoločenstvediskurzu (*discourse community*), ktoré charakterizoval takto: „there are common goals, participatory mechanisms, information exchange, community specific genres, a highly specialized terminology and a high level of expertise“ (in Jordan, 1997, s. 231; in Wales, 2001, s. 114). Tubbs a Mossová hovoria o *on-the-job-communication* (1999, s. 5), ktorá sa týka pracovnej i vzdelávacej oblasti. Vzťahuje sa aj na jazykové spoločenstvo, sociolekt a funkčný štýl (Čermák, 1997, ss. 57–58), prípadne spôsob využívania prvkov jazykového systému s cieľom napĺňať rozličné komunikačné potreby pri práci alebo štúdiu (Allen & Widdowson in Brumfit & Johnson, 1987, s. 133), ako aj na oblasť používania kognitívneho subkódu prirodzeného jazyka (Šubin, 1976, s. 65) atď. Tieto označenia spája skutočnosť, že vychádzajú z poznatkov o spätosti určitých ustálených jazykových prostriedkov s realizovaním jednotlivých funkcií komunikácie a dosahovaním konkrétnych komunikačných cieľov v určitom sociálnom kontexte.

ponenty profesijnej kultúry rešpektovať a naučiť sa, ako ich vhodne uplatňovať v komunikácii.

V predložennom príspevku približujeme OJP v angličtine určenej študentom archeológie na bakalárskom stupni, t. j. skupine, ktorú spája spoločná referenčná oblasť. Vychádzame z faktu, že hovorená i písaná profesijná komunikácia, na ktorú sa pripravujú v rámci štúdia, mimoriadne hojne využíva slohové útvary (komunikáty, texty, jazykové prejavy) a žánre vychádzajúce z opisného (deskriptívneho) slohového postupu, alebo tiež deskriptívnej makrokompozičnej stratégie. Zameriavame sa ale len na jednu modifikáciu opisu, ktorý sa vymedzuje ako vecný opis (Mistrík a kol. 1993, s. 387). Zaujíma nás preto, že v tejto podobe funguje ako nástroj základného výskumu a prostriedok poznávania materiálneho sveta našich prehistorických predchodcov. V OJP ho preto pokladáme za jednu z konkrétnych mikrozručností, ktoré si majú študenti osvojiť, a tiež za jeden z čiastkových cieľov, ktorý treba v jej rámci dosiahnuť. Zároveň chceme aspoň čiastočne priblížiť jazykový inventár, ktorý musia mať k dispozícii, aby zvládli receptívnu aj produktívnu stránku práce s určitým textom, v ktorom sa uplatňuje tento postup. Bližšiu pozornosť venujeme lexikálnej zložke jazykových prejavov, ktorá umožňuje pomenovať objekty vzťahujúce sa k životu pravekého človeka. Na záver len v skratke naznačíme niektoré učebné postupy zamerané na osvojovanie si a precvičovanie lexiky. Nevyhneme sa ani stručným okrajovým odkazom na gramatické štruktúry, najmä na syntax, v prípadoch, ktoré sa z hľadiska témy javia ako dôležité. Príklady jazykových javov, ktoré uvádzame, sme čerpali zo slovníkov archeológie, vedeckých a náučných článkov a monografií z uvedenej oblasti.

1 Opis ako poznávací prostriedok

Východiskom nášho príspevku je názor, že každá vzdelávacia alebo pracovná oblasť si vytvára svoju vlastnú kultúru, pričom jedným z charakteristických komponentov každej kultúry vytvorenej okolo profesie je spoločný „pracovný“ jazyk. Osvojiť si ho, naučiť sa ho adekvátne používať, je základným predpokladom na všestranné zapojenie sa jedinca do činnosti každého takého špecifického spoločenstva.

Vysoká frekvencia výskytu opisu v textoch čerpaných z oblasti, ktorej venujeme pozornosť, istotne súvisí so spôsobom získavania primárnych informácií – zmyslovým vnímaním materiálnych pozostatkov ekonomickej a duchovnej činnosti našich dávnych predkov, ktoré poskytujú archeologické náleziská – a zaužívanými spôsobmi spracovania takto získaných informácií do jazykovej podoby. Možno, že práve tieto objekty opisu, ktoré fungujú ako špecifické primárne informačné pramene, spôsobujú, že v archeológii sa plne využíva to, čo pripomína Hauer: skúmať nejaký objekt možno len prostredníctvom opisu, pričom opísať nejaký objekt značí dávať ho do súvislosti s inými opismi (in Nosek, 2000, s. 91). Inými slovami, to značí

opísať tieto javy a potom ich porovnať, zatriediť a zovšeobecniť, teda podrobiť ich komparácii, klasifikácii a generalizácii. Ostatne umenie deskripcie ako prostriedku poznávania objektívnej reality (okolitého sveta) viedlo Karla Linného v polovicike 19. storočia k vytvoreniu prvej vedeckej klasifikácie živých organizmov, predovšetkým živočíchov, ktorá je dodnes všeobecne uznávaná a používaná, hoci v modifikovanej podobe. Aj súčasní tvorcovia vedeckých systémov vychádzajú pri tvorbe novej nomenklatúry z deskriptívnej analýzy určitého segmentu objektívnej reality, ktorá funguje ako základná poznávacia metóda (Berger, 2010).²

Prostredníctvom opisu, pochopiteľne nielen výhradne ním, sa študenti zoznamujú s už hotovými poznatkami dosiahnutými v rámci uvedenej vednej disciplíny. Na prvom mieste si osvojujú základnú faktografiu a spolu s ňou terminologický aparát sprostredkovaný rozličnými typmi definícií, vrátane deskriptívnych. Opisný slohový postup sa uplatňuje v množstve textov, ktoré sú súčasťou komunikácie v odbornom štýle, najmä vo výkladových a esejistických textoch. Študenti nájdu opisné pasáže v učebniciach, heslách zaradených v špecializovaných slovníkoch a encyklopédiách, a samozrejme v prácach monografického i syntetického charakteru, ktoré často využívajú ako študijný materiál.³ Sami veľmi skoro zistia, že bez opisných pasáží nenapíšu referát, diplomovú prácu, správu z terénneho výskumu, protokol a ani odborný článok. Osvojiť si opisný slohový postup značí utvoriť si, upevniť a rozšíriť základ komunikácie v odbornom štýle tak, aby odpovedala zaužívaným zvyklostiam danej profesijnej komunity, a to aj v cudzom jazyku, v tomto prípade v angličtine.

2 Funkcia a vlastnosti opisu v archeológii

Príspevky k poznaniu príbehu ľudstva, ktoré sprostredkúva archeológia, sa začínajú odvíjať práve od opisu konkrétnych segmentov objektívnej reality – ľudí, vecí, javov, stavov, ktorým sa venuje, ale aj dejov a procesov spätých s životom a smrťou našich dávnych predkov.⁴ Prostredníctvom opisu sa spoznávajú ich vlastnosti,

---

² Ani výskum v oblasti textovej lingvistiky sa nezaobíde bez opisu. Jeho význam pre utváranie jazykovej teórie, podľa ktorej bude možné poznať a zaradiť texty tej istej predpokladanej povahy, zdôraznil Hjelmslev, keď v roku 1972 predstavil novú systémovo lingvistickú teóriu (in Dolník, Bajzíkova, 1998, s. 5).

³ V Munbyho taxonómii jazykových mikrozručností sa opis uvádza ako prostriedok klasifikovania, definovania, ilustrovania a exemplifikovania (Munby, 2004, s. 175).

⁴ Príklady textov v archeológii, v ktorých sa využíva opisný slohový postup, pozri Šimková, S. (2015). Ak by sme sa zamerali na kompozíciu správy z výskumu, pasáže, v ktorých sa uplatňuje skúmaný typ opisu, nájdeme v časti venovanej výsledkom výskumu. Práve v nej sa prostredníctvom detailného opisu zverejňujú informácie o nájdených objektoch a o mieste, na ktorom sa našli. Opis nálezov, ktorý sa niekedy prezentuje len v tabuľkovej podobe ako zoznam jednotlivých predmetov, ich tvarov a materiálov, z ktorých boli zhotovené, je len prvým krokom k skúmaniu ich vlastností, štruktúr a vzťahov prostredníctvom metód, ktoré sa v archeológii využívajú s cieľom formovať a formulovať poznatky o skúmanom segmente života našich predkov.

t. j. dištinktívne znaky, ktoré slúžia na ich identifikáciu a bližšiu charakterizáciu. Jasný, zreteľný, presný a vyčerpávajúci opis tak umožňuje stanoviť či konkrétny objekt predstavuje jedinečný jav alebo či vykazuje podobné, ba dokonca zhodné znaky s inými objektmi materiálneho sveta, v ktorom sa odvíjal ich život. Analýza konkrétneho objektu realizovaná prostredníctvom opisu umožňuje identifikovať a zoskupovať tie z nich, ktoré majú rovnaké konkrétne vlastnosti, do tej istej množiny, príp. triedy alebo kategórie objektov a vedie k zaradeniu skúmaného objektu do konkrétnej archeologickej industrie (napr. olduvajskej alebo acheuléenskej) alebo kultúrneho okruhu (napr. predkeramických kultúr). Opisné texty, ktorými sa zaoberáme, konštatujú fakty: samé o sebe tak nič nevysvetľujú, neinterpretujú, nerozprávajú príbehy, s nikým a ničím nepolemizujú. Ak ale fungujú ako pramenový materiál (napríklad v nálezovej správe), tak údaje, ktoré obsahujú, sa v rámci ďalších výskumných postupov podrobujú výkladu, interpretácii, úvahám a všetkým ďalším výskumným postupom, ktoré sú v danej oblasti bežné. Odborníci ich využívajú ako východisko formulovania koncepcií, hypotéz, teórií, na korigovanie a precizovanie starších poznatkov, prípadne na celkovú negáciu doterajšieho poznania.⁵

Jewell (2006) v súvislosti s opisom stručne uvádza, že „description means illustrative detail“. Radí vnímať objekt opisu všetkými zmyslami a potom samotný opis realizovať podobne ako maľbu alebo kresbu. Podľa ďalšieho názoru opis vzniká tak že „sa podávateľ sústreďí na na vlastnosti vecí al. dejov a a pritom ich zachytí tak, ako ich vidí vlastným okom“ (Mistrík a kol., 1993, 387). Dvorský (1988) zase uvádza, že opis je založený na označovaní a vyjadrovaní znakov opisovaného objektu, ktoré sú vnímateľné našimi zmyslami z hľadiska odboru, na ktorý sme sa zamerali, možno uvažovať o vnemoch vizuálnych, taktilných a audiálnych, teda o tom, čo výskumník vidí, cíti a počuje. Vnímajúcim subjektom, o ktorý sa zaujímate, je budúci odborník, ktorý sa v rámci prípravy na výkon profesie ešte len učí, prípadne je už poučený, ktorým javom treba venovať sústredenú pozornosť a ktoré postačí vnímať len selektívne.

Získať faktografické údaje o niekom (osobe) alebo niečom (veci, udalosti, javu, vlastnosti), vyžaduje vecne odpovedať na známe otázky: *Kto to je? Aký je? Čo to je? Aké to je? Kde a v akom prostredí sa nachádza?* Na prvom mieste teda treba pomenovať (označiť, denotovať) objekt opisu a potom poskytnúť ďalšie informácie o jeho vlastnostiach. Medzi objektmi opisu, ktorým v OJP treba venovať zvláštnu pozornosť v súvislosti s budovaním študijného slovníka, nájdeme napr. kostrové nálezy našich prehistorických predkov, predmety súvisiace so spôsobmi zabezpečovania každodennej existencie a predstavujúce výsledky hospodárskej činnosti, celé ľudské sídla a jednotlivé obydlia spolu s ich dobovým zariadením, pohrebiská, skalné a jaskynné umenie, dekoratívne a osobné prestížne predmety, predmety

---

⁵ Uplatnenie deskriptívnej analýzy ako nezastupiteľného výskumného nástroja možno priblížiť a podporiť prípadmi skúmania rodu *homo* alebo acheuleénskej industrie, prípadne diskusiami o spôsoboch klasifikácie kamenných nástrojov.

týkajúce sa kultu, ako aj predmety, ktorých význam zostane navždy utajený (napr. sošky venuší – *Venus figurines*, prípadne nálezy tzv. veliteľskej paličky – *bâton de commandement*). Tento veľmi stručný prehľad by sme mohli podstatne rozšíriť. Pripomíname len, že tieto základné témy sa priebežne opakujú, ale ich obsah sa podstatne mení v závislosti od skúmaného prehistorického obdobia (ale aj geografického priestoru). Predstavujú tak určité konštanty komunikácie v archeológii, ktoré v rámci OJP vyžadujú adekvátnu pozornosť.

Ak sa zamyslíme nad tým, ako sa získavajú informácie o obsahu konkrétneho nálezu, uvedomíme si, že pozorovateľ ich získava simultánne: v tom istom okamihu vníma nielen tvary, materiál, ornamenty, ale aj sprievodné okolnosti nálezu. Ak študenti chcú dať týmto informáciám textovú podobu, opísať jednotlivé predmety aj nálezisko, čelia problému, ako ich do tejto podoby preniesť. Okrem znalosti adekvátneho jazykového aparátu treba poznať aj princípy výstavby textu. Záväzné sú postupy (normy), ktoré sú zaužívané v danej disciplíne a ktoré vyžadujú informovať o objavených predmetoch nielen prehľadne, jasne a spoľahlivo, ale aj v určitom poradí. Z hľadiska OJP preto vyhladávame a zaraďujeme do výučby predovšetkým tie prvky jazyka a štýlu, ktoré sú kľúčom k úspešnému zvládnutiu opisu vyššie uvedených javov. Všimame si tiež konkrétne textové žánre, v ktorých sa ich opis vyskytuje. Týmto nárokom podriaďujeme aj voľbu učebných textov.

3 Jazykový aparát opisu

Ak sa bližšie venujeme skúmaniu jazykových prostriedkov, ktorými sa v archeológii komunikuje o mimojazykových skutočnostiach, zistíme, že na pomenovanie predmetov, ľudí a javov využíva veľmi rozsiahly terminologický aparát. Z hľadiska OJP sa zaujímate predovšetkým o substantíva, ktorými sa pomenúvajú (označujú, určujú, denotujú) jednotlivé objekty opisu, a prostriedky kvalifikujúcej lexiky (preponované a postponované), ktoré umožňujú spresniť rozsah a platnosť konkrétneho pomenovania. Ich funkciou je zabezpečiť, aby neverbálny podnet získaný zmyslami bol verne a jasne stvárnený jazykovej podobe a aby nevznikol rozpor medzi zobrazovanou realitou a konkrétnym textom.

Aby študenti dokázali pomenovať v angličtine napr. nástroje (*tools*) vyrábané a používané ľuďmi kamennej doby ako *flakes, choppers, pounders, hand-axes, blades, burins, notches, bores, drills, needles, awls, harpoons, hooks* a tak ďalej, a potom ich komparovať, klasifikovať a vynášať generalizácie, musia nevyhnutne vedieť spojiť výraz s jeho významom. Ako ilustráciu využijeme nasledujúci príklad: namiesto „They applied *the practice of added trails or incrustations of the thick slip to the surface of a pot for decorative effect*“, stačí povedať: „They practiced *barbotine*“ (Bray, and Trump, 1982, s. 35).

Okrem veľmi špecifických pomenovaní nachádzame výrazy, ktoré pochádzajú z každodennej komunikácie. V skúmanej oblasti sa pevne usadili, ale vzhľadom na

špecifický komunikačný kontext nadobudli iný význam. Napríklad výraz *cake* (koláč), pokiaľ nie je bližšie určený nejakým atribútom, sa úplne prirodzene asociuje s kulinárnym umením. Ales atribútom *metal* (kov) už označuje konkrétny stupeň vo výrobe železa.

V oblasti odbornej (profesijnej) komunikácie nie je vhodné, a často ani možné, uplatniť taktiku odhadovania významu neznámych slov alebo slovných spojení z kontextu. Jednotlivé výrazy, ktoré sú dobre známe z bežnej komunikácie, môžu v špecifickej intradisciplinárnej komunikácii nadobúdať úplne iný význam. Jednoduchým prenesením pomenovania z jedného komunikačného kontextu do druhého vznikajú nejasnosti, nastáva významový posun jednotlivých výrazov a pri prekladaní z jedného do druhého jazyka sa môžu dokonca objaviť hrubé vecné chyby. Tak napríklad termín *hand-axe* označuje pästný klin, pričom ani päst (*fist*) ani klin (*wedge*) sa v anglickom názve tohto kamenného nástroja neobjavujú. Podobne *rainbow cups* nemožno pokladať za dúhové šálky, prípadne dúhové hrnčeky, a *Silesian saucers* zase nie sú sliezske podšálky. Ani jedno z týchto pomenovaní nemá k nádobám vzťah – sú to keltské mince; v prvom prípade ide o dúhovky a v druhom o sliezske misky. Podobne *lost wax method* síce označuje metódu strateného vosku, v ktorej sa vosk skutočne používa, ale treba vedieť, že za týmto pomenovaním sa ukrýva metóda odlievania kovu do hlinenej formy.⁶ V tejto súvislosti je nevyhnutné, aby študenti akceptovali fakt, že rovnaké predmety, javy a procesy sa v angličtine pomenúvajú ináč ako v slovenčine. Všetky špecifické pomenovania sú integrálnou súčasťou terminológie a ako také ich treba prijať a naučiť sa ich. Od rážajú totiž poznanie dosiahnuté v určitom období a ako také platia, kým výsledky výskumu neprinesú nové poznatky, ktoré si vyžadujú aj korekciu lexikónu.

Pre odbornú komunikáciu v sledovanej disciplíne sú typické výrazy prebraté z iných jazykov, predovšetkým internacionalizmy pôvodom z gréčtiny a latinčiny. Ako prax ukazuje, z hľadiska OJP nepredstavujú závažnejší problém z hľadiska porozumenia, pretože mnohé sú relatívne dobre známe z používania v slovenskom kontexte. Inú skupinu predstavujú pomenovania prijaté z ďalších cudzích jazykov ako *Bandkeramik* (*Linear pottery*), *Trichterbecher* (*Funnelbeaker*) *culture*, *bâton de commandement* (*rod of command*), *tell – hüyük – tepe* (*mound*), *Federmesser* (*penknife*) a iné, ktorých podoba často odkazuje na dobu, kedy boli tieto objekty prvýkrát objavené, ich objaviteľa a pôvodný jazyk, v ktorom sa vyskytlo prvé pomenovanie, príp. na teritórium, v ktorom sa našli. Ako zložitejšie sa vnímajú prípady, ak popri

---

⁶ Postavenie študenta, ktorý má napr. čítať s porozumením nový učebný text s bohatou terminologickou zásobou, by sme s určitým zjednodušením mohli prirovnať k pozícii menej skúseného prekladateľa, ktorý stojí pred úlohou preložiť text z pomerne málo známej oblasti. Keďže sa v ňom vyskytujú slová a slovné spojenia používané aj v bežnej komunikácii, preloží ich tak, ako ich pozná z každodenných interakcií, a neúmyselne tak vytvorí „odborný neodborný preklad“ (Hvorecký, 2000, s. 135). V súvislosti s OJP si uvedomujeme, že východiskový učebný materiál predstavuje text, ktorý síce priam vzorovo demonštruje určité prvky jazyka a štýlu, ale z hľadiska vecného obsahu „predbieha“ štúdium v rámci odboru. Ťažkosti s jeho pochopením znásobuje cudzí jazyk.

internacionalizme existuje aj vlastné pomenovanie určitého objektu opisu v angličtine (*mandible – jaw; circular – round; chthonic – underworld*). Pomocou týchto príkladov len naznačujeme niektoré problémy týkajúce sa osvojovania si slovnej zásoby.

Požiadavka sémantizovať neznáme výrazy výhradne pomocou cudzieho jazyka, ako ukazujú tieto príklady, má v OJP limity, preto požiadavku, „Free your students from the dictionary“, ktorú rozvádza Nuttallová (2005, s. 61), nemožno realizovať na sto percent. V odbornej komunikácii ide o termíny a pojmy, ktoré sú kľúčové pre konkrétnu disciplínu. V žiadnom prípade nie sú len čírou reflexiou vnímaných objektov v lexike, ale odrážajú kolektívne vedomosti a všetko doterajšie poznanie dosiahnuté v rámci danej disciplíny. Predstavujú výsledok riešenia určitého problému v rámci vecných diskusií príslušníkov vedeckej komunity a sú všeobecne akceptované. Tieto „ťažké“ lexikálne jednotky nemôžu študenti obísť a v záujme bezproblémovej vecnej komunikácie v angličtine sa ich potrebujú naučiť prinajmenšom tak, aby ich identifikovali pri čítaní textov tematicky zameraných na oblasť vlastnej špecializácie.⁷

Významné miesto v procese osvojovania si novej slovnej zásoby zaujíma aj preklad neznámych slov do slovenčiny a práca so slovníkom – prekladovým i monolingválnym. Prekladanie pokladáme za účinný spôsob ako si uvedomiť a osvojiť ekvivalenty termínov v slovenčine. Študentom preto radíme, aby sa učili lexikálne jednotky v tom komunikačnom kontexte, v ktorom boli podané. Tiež im odporúčame, aby si systematicky budovali svoje lexikálne minimum, svoj študijný slovník usporiadaný podľa tematických okruhov zo študovaného odboru a vlastnej špecializácie, a samozrejme aj osobného hlbšieho záujmu o určitý jav.⁸ Odporúčame zaznačiť si výslovnosť, možnosti delenia slov ale aj frekventované slovné spojenia. Individualizovaný slovník prekračujúci rámec OJP sa tak stáva aj dokladom úsilia jednotlivca o samostatné vzdelávanie sa. Odborná jazyková príprava umožňuje oboznámiť sa len s obmedzenou, najzákladnejšou slovnou zásobou, ktorú by sme mohli označiť ako jadro odbornej jazykovej komunikácie v danej disciplíne.

V súvislosti s jazykovým aparátom opisu pokladáme za potrebné uviesť, že v prípade opisu statických javov, ktorým sa venujeme, sa nulový dej vyjadruje len for-

---

⁷ Tvorba a prijímanie novej terminológie je pomerne zložitý proces, ako uvádza napr. Donald Johanson, slávny americký paleoantropológ. V interview poskytnutom *Academy of Achievement* (Johanson, 2001) okrem iného hovorí o vzniku pomenovania svojho prelomového objavu – fragmentov bezprostredného predchodcu človeka, ktorého síce označuje termín *Australopithecus afarensis*, ale popularitu získal pod menom Lucy.

⁸ Veľmi často pozorujeme, že študenti si nakreslia konkrétny objekt a kresbu vybaví verbálnym komentárom, čo schvaľujeme. Sémantizáciou nového výrazu pomocou obrazu totiž významne posilňujú svoju schopnosť fixovať si v pamäti jeho význam. Študijné úsilie o rozšírenie slovnej zásoby touto cestou podporujú aj ilustrované slovníky a encyklopédie dostupné na internete.

málne, najčastejšie slovesami *to be*, často v spojení *there is, there are*, a *to have*, prípadne *to consist, to contain* a *to embrace*.

3.1 Substanciálna lexika

Ak sa zaujímate o odpoveď na otázky o tom, kto to je (*hominid, hominin, forager*) alebo čo to je (*petrograph, scraper, hook*), nezískame ju bez znalosti **substanciálnej lexiky**. Vzhľadom na širokú škálu objektov opisu (predmety, osoby, látky, vlastnosti), ako sme naznačili vyššie, je nesmierne pestrá. Okrem bežných pojmov (*drawing, scraper, cave*) obsahuje termíny (*barbotine, cuneiform, menhir*), ktoré sa v komunikácii o každodenných záležitostiach nepoužívajú, ale ktoré spolu s pojmami najvýraznejšie reflektujú poznatky o konkrétnej dobe získané danou disciplínou. Poznávanie dávnej minulosti nie je uzavretá kapitola, ale stále prebiehajúci proces. Spolu s novými nálezmi sa objavujú aj nové označenia, ktoré treba priebežne zaraďovať do slovníka a naučiť sa ich používať. Proces osvojovania si novej substanciálnej lexiky nemožno odtrhnúť od osvojovania si špecifických významov, ktoré nadobudli v skúmanej oblasti. Podobne v tomto procese nemožno ignorovať gramatické kategórie, ktorými sa vyznačuje, a funkcie, ktoré plní vo vete. Z hľadiska témy, ktorou sa zaoberáme, nás zaujíma aj funkcia atribútu, ktorú podstatné meno plní v angličtine, ale ktorú v slovenčine nemá.

3.2 Kvalifikujúce prostriedky jazyka

Dobre si osvojiť jazykové prostriedky, ktoré kompletizujú alebo precizujú informáciu o objekte opisu, je pre študentov veľmi dôležité. Jasným, presným a výstižným pomenovaním získavajú pevný oporný bod v komunikácii a pritom podporujú jej presnosť a ekonomickosť.

3.2.1 Preponované kvalifikujúce prostriedky jazyka

Kvalifikujúca lexika umožňuje pozorovateľovi opísať vlastnosti vnímaného objektu. Jej funkciou je vymedziť, konkretizovať a modifikovať jeho význam. Ako reálne funguje, ukážeme pomocou výrazu *burial*. V angličtine pomenúva pohreb, ale toto pomenovanie je príliš široké a ponecháva priestor na rozličné asociácie a príliš voľné interpretácie. Až jeho bližšie určenie pomocou prívlastkov *inhumation – cremation – ship – coach – primary – secondary – celestial – extended – croutched – flexed* sa zúži rozsah platnosti tohto pomenovania a dosiahne sa jeho presnosť. Ako upozorňuje Dušková (1994, s. 484), prívlastok je síce fakultatívny z jazykového hľadiska, ale z komunikačného hľadiska je nutný. Bez správne zvoleného prívlastku by obsah komunikovanej informácie zostal neúplný a nepresný; jej celkový význam by sa zahmlil a hodnota výpovede by klesla alebo sa celkovo vytratila.

S kvalifikujúcou lexikou spájame predovšetkým **prídavné mená**, vzťahové a kvalitatívne adjektíva, ktoré vo vete fungujú ako prívlastky (atribúty) alebo ako nomi-

nálny člen prísudku po sponovom slovese.⁹ Vzťahové adjektíva (*princely, skeletal, geometric*) vo funkcii prívlastku vyjadrujú vlastnosti opisovaného objektu a zároveň zabezpečujú objektivnosť opisu. Kvalitatívne adjektíva (*beautiful, curious, unique*) vyjadrujú mieru vlastností opisovaného objektu, porovnávajú ho s inými objektmi alebo vyjadrujú autorov subjektívny pohľad, postoj alebo vzťah k opísanému objektu; študenti by si mali uvedomiť, že z hľadiska úplnosti vecnej informácie nie sú podstatné.

Okrem adjektív nájdeme aj ďalšie jazykové prostriedky, ktoré v angličtine fungujú ako prívlastky. Tie najvýznamnejšie, ktoré sú relevantné pre skúmanú oblasť, uvádzame podľa Duškovej a kol. (1994) a Quirka (1974) a v uvádzaných príkladoch ich označujeme kurzívou. Je to **prítomné particípium** (prítomné prídavné slovo), napr. *intersecting beams, standing stones, fighting males*, ktoré má identický tvar s **prítomným gerundiom**, napr. *cutting tools, banqueting service, drinking utensils*, a **minulé particípium** (minulé prídavné slovo), napr. *tanged dagger, fortified site, plastered glacis*. Funkciu atribútu plnia aj **konvertované (adjektívizované) substantíva**, napr. *burial mound, pattern burnish, stone wall*, o ktorej sme sa zmienili vyššie.¹⁰ Do tejto skupiny sa zaraďuje aj **prívlastňovací (posesívny) pád** substantív, napr. *warriors' tombs, satyr's head, Lion's Gate* a podobne.

Súčasťou kvalifikujúcej lexiky sú aj **číslovky** (numerálie), vyjadrujúce číselné znaky opisovaného objektu (*the fifth stage*). S číslovkami spájame príslovky umožňujúce meniť presnosť dát (*about, approximately, circa, up to, nearly*).¹¹

3.2.2 Postponované kvalifikujúce prostriedky jazyka

Opísať vlastnosti určitého objektu pomáhajú aj tie kvalifikujúce prostriedky jazyka, ktoré sa nachádzajú vpravo za opísaným objektom (postponované, v postpozícii).¹² Z nášho pohľadu k najdôležitejším patria: **predložková menná fráza**

⁹ Problematika adjektíva v angličtine je sama o sebe obsiahla a pomerne zložitá (Dušková a kol., 1994, ss. 141–156; Quirk a kol., 1974, ss. 231–246); to isté sa týka prívlastku ako modifikátora syntaktických substantív (Dušková, 1994, ss. 484–498; Quirk a kol., 1974, ss. 246–267). Postavením adjektíva ako mennej časti prísudku sa nezaobráame.

¹⁰ Na rozdiel od preponovaného minulého particípa, gerundia a konvertovaného adjektíva, ktoré sú zvyčajne súčasťou terminologických viacslovných pomenovaní, prítomné particípium sa vyskytuje častejšie v postpozícii v redukovaných vedľajších vzťažných vetách.

¹¹ Statický opis miesta vyžaduje aj znalosť predložiek (priestorových orientátorov), napríklad *at, beyond, in, on*, atď., ktoré vyjadrujú rozličné priestorové vzťahy a pomáhajú recipientovi orientovať sa v opísanom priestore (Dušková, 1994, ss. 280–288). Kvalifikujúca lexika zahŕňa tiež hodnotiace adverbiá (modifikátory), ako napríklad *absolutely, fairly, quite, rather* a pod., ktoré determinujú mieru vlastnosti opisovaného objektu; vyjadrujú len subjektívny názor pozorovateľa.

¹² Študentov upozorňujeme aj na adjektíva a začínajúce na *a-* (*alike, asleep, averse* atď.), ustálené spojenia s postpozíciou adjektíva, postpozíciu späť s polysémiou adjektíva a na niektoré ďalšie špeciálne prípady, ak sa vyskytnú v konkrétnom texte; v príspevku si ich nevšimame.

(*horns of plenty, holes in the earth, a pot before firing, death at a rather advanced age, longhouses from wattle and daub, motifs on vessels, the bull with three cranes, atd.*), ktoré sú veľmi často viacnásobné (*a group of passage graves in Scotland on the south side of the Moragfirth; a large pectoral from a forest in the Jura, with a bird and wheels combining traditional Bronze-Age motifs with Celtic exuberance*), ale aj prvok z oblasti syntaxe, ktorý predstavujú **vedľajšie vzťažné vety**, napr.: An oppidum *which was lying just above the water level...*, kde vedľajšia veta uvedená vzťažným zámenom *which* má charakter prívlastku a užšie vymedzuje výraz *oppidum*. Na ilustráciu uvádzame podobný, hojne sa vyskytujúci príklad: Sand *which was mixed with shells...* Tento typ vedľajšej vety môže mať aj redukovanú podobu, ktorá je veľmi častá: An oppidum *lying just about the water level...* a ďalší príklad: Sand *mixed with shells...* Vedľajšie reštriktívne vzťažné vety (Dušková a kol., 1994, ss. 615, 625–626, Quirk a kol., 1974, ss. 866–871) významne spresňujú rozsah a platnosť konkrétneho pomenovania a preto sú významné z hľadiska skúmanej témy. Avšak priestor, ktorý vyžadujú ďalšie príklady a podrobnejšie spracovanie tejto problematiky, vysoko prekračuje rozsah tohto príspevku a preto sa ňou bližšie nezaobráme, ale vo výučbe zaujímajú dôležité miesto.

4 Realizácia statického odborného opisu

Ako sme vyššie uviedli, realizácia opisu vyžaduje mať k dispozícii patričné jazykové prostriedky a poznať princípy, ako ich účinne použiť na výstavbu opisného textu. Z nášho pohľadu je dôležité, aby si študenti uvedomili, že je nutné zvoliť si niektorý z kompozičných postupov – od celku k časti alebo od všeobecných znakov a vlastností k jedinečným, od podstatných častí k menej a málo podstatným, prípadne orientovať opis priestorovo, podľa svetových strán alebo pohybu hodinových ručičiek a pod. – a dodržať ho.

4.1 Faktografický opis veci

Konkrétny objekt, ktorý už dostal patričné pomenovanie (*skeleton, mandible, pointer*), možno charakterizovať pomocou viacnásobného alebo rozvinutého atribútu.¹³ V tomto prípade treba študentom pripomenúť, že aj v odbornej komunikácii sa prostriedky kvalifikujúcej lexiky uvádzajú v tom istom poradí ako vo všeobecnej angličtine. Postupne poskytované objektívne informácie o konkrétnom objekte obsahujú údaje o jeho veľkosti (*thick, huge, small, tiny* atd.) a tvaroch (*pointed, cordate, polyhedron*), veku, kde okrem známych a bežne používaných výrazov *old, early* alebo *new* nájdeme aj *low* a *lower* (*Low*, príp. *Lower Palaeolithic*), *middle* (*Middle Palaeolithic*) a *upper* (*Upper Palaeolithic*), ale napr. aj *Oldowan, Acheulean*,

---

¹³ Hoci príklady ako *a wine-flagon handle join, the dead person's possessions, a decorative openwork mount* a pod. sa často vyskytujú v textoch, s ktorými pracujeme, v príspevku im nevenujeme pozornosť. Pozri bližšie Dušková a kol. (Dušková a kol., 1994, ss. 490–492).

Mousterian, ktoré odborník vníma ako paleolitické industrie postupne sa vyskytujúce v čase. Ďalej nasledujú farby (*ochre, white, yellowish*), ktorými pravekí tvorcovia dotvárali rozličné artefakty, a ktoré možno modifikovať (*pale, light, dark*). Presnosť opisu prehlbuje odpoveď na otázku z čoho, z akého materiálu bol nástroj vyrobený (*flint, antler, horn* atď.) a účel, na ktorý slúžil (*flaking, chopping, retouching*). Opis realizujeme podľa schémy, ktorú uvádzajú v svojej práci Quirk a kol. (1972, s. 375). Nemenej dôležitý je objektívny, faktografický opis archeologického náleziska (*archaeological – excavation site – deposit*), kde sa stretávame s pomenovaniami ako *depth, mass, trench, soil, pit*. Aj ich určujú bližšie atribúty, ktoré uvádzame v zátvorke (*surface – occupation*) *horizon, (separated) points, (broad) band, (topmost – bottom) level, (0–20) cm layer, layer (VII), a (six-hectar) area, (sandy)soil, (horizontal – vertical) disposition* atď.

Akú podobu môže mať opis miesta, zistíme napríklad z listu, ktorý v roku 1797 adresoval anglický antikvár John Frere Učenej kráľovskej spoločnosti v Londýne. Lokalitu v Hoxne v Suffolku, na ktorej našiel zvláštne kosti a kamenné nástroje, opísal takto: „They [the bones] lay in great numbers at the depth of about twelve feet, in a stratified soil, which was dug into for the purpose of raising clay for bricks. The strata are as follows: (1) Vegetable earth 1 feet; (2) Argill 7; (3) Sand mixed with shells and other marine substance 1 foot. A gravelly soil, in which the flints are found, generally at the rate of five or six in a square yard, 2 feet“ (Frere, 1797, s. 2). Formálna jazyková analýza textu, ktorú možno so študentmi realizovať, ukáže, ktoré z vyššie uvedených jazykových prostriedkov boli v tomto krátkom texte použité.

4.2 Faktografický opis osoby

V tejto časti príspevku priblížime niektoré jazykové prostriedky potrebné pri realizácii statického spisu kostry pravekého človeka. Keďže sa kostrové pozostatky našich najdávnejších predkov doposiaľ našli len vo fragmentárnej podobe, študenti by sa mali pripraviť na túto realitu a mať k dispozícii rozsiahly terminologický aparát, z ktorého budú vyberať pomenovania každého konkrétneho nálezu. Mali by poznať nielen názvy kostí lebky (*frontal, left or right parietal, occipital, temporal, nasal*, etc.), vrátane kostí ucha (*external, middle, inner ear*), ale aj ďalších častí kostry, z ktorých vyberáme len tie potrebné na pomenovanie chrčtice (*vertebral column*), hrudného koša (*thorax*), paže (*arm*) a ruky (*hand*), panvy (*pelvis*), nohy (*leg*) a chodidla (*foot*). Spolu s týmito názvami sa treba naučiť ďalšie, ktoré upresňujú charakter nálezu. Na ilustráciu uvedieme, že okrem termínu *vertebral column* treba vedieť pomenovať aj jednotlivé skupiny stavcov – *cervical* (krčné), *dorsal* (hrudné), *lumbar* (bedrové), *coccygeal* (kostrčové), ale aj *shoulder girdle* (lopatkový pletenec), *shoulder blade* (lopatka) a *clavicle* (kľúčna kosť). Pokiaľ ide o zobrazenie našich prehistorických predkov, s ktorým sa stretávame v učebniciach, treba brať v úvahu fakt, že vychádzajú z rekonštrukcií vzniklých na základe

viacerých nálezov fragmentov a obsiahlych diskusií špecialistov z viacerých relevantných odborov.

Opis, ktorým sa zaoberáme, sa začína sprostredkovaním vonkajšej charakteristiky, t. j. poukazom na výšku (*short, tall, medium*) a pokračuje kostrou (*skeleton*), počnúc lebkou (*skull*). Pozornosť sa ďalej venuje kranio-faciálnym znakom (*cranio-facial features*), ku ktorým patria: tvar lebky a hrúbka lebečných kostí (*shape and thickness of the skull*), kapacita mozgovej časti (*braincase capacity*), tvar a výška čela (*shape and height of the forehead*), tvar nadočnicových oblúkov a očníc (*shape of the eyebrow ridges and eye orbits*), tvar nosnej kosti a lícných kostí (*nasal bone and cheek bones*), tvar čelustí a zuboradia (*shape of the lower or upper jaw, shape of teeth*), hrúbka a kvalita skloviny (*thickness and quality of the enamel*), tvar brady (*shape of the chin*) atď. Ďalej pokračujeme opisom kostry zaužívaným spôsobom, zhora nadol. Opisujeme otvor v dolnej časti lebky, ktorým prechádza chrbtica (*the hole at the base of the skull over the vertebral column*), tvar chrbtice (*the shape of the vertebral column*), hrudného koša a rebier (*thorax, ribs*), postavenie a tvar panvy (*the shape and position of pelvis*), bedrových kĺbov (*hip joints*); dĺžku a tvar a postavenie končatín (*length and shape of limbs*), zápästia (*wrist*), ruky (*hand*), tvar prstov (*curvature of fingers*), kolien (*knees*), päty (*heel*), chodidiel (*feet*), prstov na chodidle (*toes*) atď.

Reálnu podobu lingvoštylistických prostriedkov, s ktorou sa môžu stretnúť adepti archeológie pri opise človeka, ukazuje táto krátka pasáž: „The palate is shallow, broad and short, with a nearly straight labial border that is reminiscent of the large Australopithecus. The great width in relationship to the length of the palate does contrast markedly, however, with known Australopithecine material. The molars and premolar crowns are not preserved, the remaining teeth and alveoli suggest some mediobuccal compression. The large alveoli of the anterior teeth suggest presence of the substantial canines and incisors“ (Leakey, 1973, s. 449). Vidíme, že v tomto odseku autor opisuje ústnu dutinu a chrup, ale opis nepodáva v čistej podobe: materiál vnímaný zrakom porovnáva so staršími známymi nálezmi a zároveň vyslovuje domnienky týkajúce sa tohto objektu opisu.

Primárne informácie získané prostredníctvom zmyslov podnecujú diskusie o takých javoch, ktoré nemožno priamo pozorovať, napr. o spôsobe chôdze našich prehistorických predkov (*knuckle walking, combined knuckle and upright bipedal walking, complete upright, or bipedal walking*) a ich spôsobilosti produkovať artikulovanú reč (*articulated speech*). Na základe týchto informácií sa odvodzuje aj sociokultúrna charakteristika zahŕňajúca spôsob života pračloveka (*migratory or sedentary way of life, life in a group*) a možnosti získavania obživy z darov prírody (*hunting, fishing, gathering, stalking, scavenging*), stravovacie návyky (*meat-eater, omnivorous, vegetarian*), zemepisné rozšírenie (*geographical distribution*), dokonca aj svet ideí (*world of ideas*), teda utvárajú sa sekundárne informácie, ktoré ale nie sú výsledkom priameho pozorovania.

5 Príprava na realizáciu opisu

Príprava na realizáciu opisného textu zahŕňa viacero krokov. Zoznamovanie sa s lingvoštylistickým aparátom opisu sa začína čítaním textu s určitým tematickým zameraním. Vyberáme ho tak, aby predstavoval nielen zdroj novej lexiky, ale aj vhodný príklad konkrétneho slohového útvaru založeného na opisnom slohovom postupe. Podľa návodov Čechovej a kol. (1996) alebo Nuttallovej (2005) ho potom analyzujeme s cieľom zistiť, ktoré konkrétne jazykové prostriedky boli použité a ako boli skomponované do finálneho tvaru. V tomto smere funguje ako cenná opora (vzor) na jeho produkciu.

Pokiaľ hovoríme o osvojovaní si novej tematicky orientovanej lexiky, slov a ustálených slovných spojení, máme na mysli zámerné učenie sa. V podstate reflektujeme päťstupňovú schému Hatchovej a Brownovej (Hatch, Brown, 1995). V prípade nového výrazu treba, aby študent identifikoval jeho gramatický tvar, poznal význam, najmä ak je celkom špecifický v danej disciplíne, a zafixoval si ho pamäti s úmyslom použiť ho následne v komunikácii. Veľmi dôležitá je tretia fáza, počas ktorej sa sústreďujeme na významovú stránku novej lexiky. Pozornosť venujeme najmä polysémantickým výrazom typu *flake, pound, iron, ring, cup* a pod., ktoré môžu v novom komunikačnom kontexte vyvolávať neistotu a pôsobiť problémy s porozumením textu. Ďalej sa sústreďujeme na štýlovú hodnotu výrazov (*lithic – stone, thorax – chest, mandible – lower jaw, bipedal – upright walking; cire perdue – lost wax*) s tým, aby boli adekvátne využívané v odbornej komunikácii.

Sprístupňovanie novej slovnej zásoby by malo ideálne prebiehať výhradne na základe sémantizácie v angličtine alebo odvodzovaním významu z kontextu. O úskalíach aplikácie týchto postupov v OJP sme sa už zmienili, ale napriek obmedzeniam, ktoré sú v tomto kontexte s nimi spojené, nie sú vylúčené z učebného procesu. V každej vhodnej situácii vysvetľujeme význam nového výrazu pomocou synonymým a antonym, využívame hyponymiu a hyperonymiu i vhodné definície. V tejto fáze možno študentov aktívne zapájať do tejto činnosti pomocou otázok *Who knows / Who can explain the meaning of...?* Niektorí z nich totiž pomerne pravidelne čítajú odbornú literatúru, ktorá sa týka oblasti ich osobného odborného záujmu, a pracujú so slovníkom. Výrazy, ktoré si zapamätali v určitom kontexte, dokážu potom v tomto istom kontexte aktivizovať.

Novú lexiku možno precvičovať a fixovať v pamäti pomocou rozličných **derivačných, vylučovacích, doplnovacích, substitučných, asociačných** ale aj **prekladových** cvičení (Nuttall, 2005, s. 207). Ich ukážky obmedzíme len na niekoľko príkladov. Derivačné cvičenie požadujúce doplniť do tabuľky chýbajúce slovné druhy umožňuje študentom precvičiť si prefixáciu a sufixáciu (Quirk a kol., 1972, ss. 976 až 1028).

Tab. 1: Derivačné cvičenie

Noun	Verb	Adjective	Present participle	Past Participle
cremation				
	extend			
		complete		
			combining	
				flaked

Obdobne možno študentov požiadať, aby v určitom časovom limite (2 minúty) vytvorili pomocou prefixov a sufixov čo najväčší počet výrazov napr. od slovesa *use* alebo prídavného mena *domestic*.

V prípade vylučovacích cvičení kladieme dôraz na vecný význam slov a žiadame študentov, aby identifikovali výraz, ktorý do uvedenej skupiny nepatrí (*chanelling – decorating – engraving – etching – incising – painting; antler – bone – horn – clay – ivory – wood; hoe – pick – plough – reaper – sickel*).

Ak máme na mysli asociogramy, možno študentov požiadať, aby uviedli čo najviac prívlastkov k výrazu *burial* a aby ich roztriedili do skupín podľa spôsobu pohrebu, ktorý bližšie charakterizujú (*coach, celestial, cremation*), a polôh, v ktorých mohol byť mŕtvy uložený (*croutched, stretched, supine*).

Preveriť úroveň osvojenia si slovnej zásoby umožňujú cvičenia založené na asociovaní výrazov s určitým objektom opisu alebo s celým tematickým okruhom. Keďže voľbu výrazu motivuje jeho praktické využitie, možno zaradiť aj tie, ktoré prekračujú rámec opisu objektov vnímateľných zmyslami. Ich znalosť je totiž nevyhnutná na analyzovanie, klasifikovanie a interpretovanie týchto objektov. Nasledujúce slová a slovné spojenia – *horse, chopper, pig, scraper, boar, coral studs, needle, fishing lentils, antler, hunting scene, horn, awl, gatherer, windscreen, monoxyl, cave, rhinoceros, einkorn, stalking* atď. treba správne zaradiť do skupín (Materials – Tools – Animals – Fruit & Vegetables – Methods of obtainig food – Dwellings – Arts & Beliefs), ktoré možno usporiadať do tabuľkovej podoby. V tomto prípade precvičujeme aj vzťah hyponymie a hyperonymie. Zadanie možno „obrátiť“ a požiadať študentov, aby spamäti uviedli čo najviac výrazov, ktoré sa asociujú s materiálmi, obydľím, pracovnými nástrojmi atď.

V prípade pracovných nástrojov, napr. *needle* a *awl* alebo *petroglyph* a *petrograph*, nemusí byť celkom jasné, čo majú spoločné a čím sa odlišujú. Prijateľným prostriedkom sémantizácie je v tomto prípade komparatívno-kontrastívna definícia, t. j. prvok z oblasti štýlu.

Sémantický rad ako ďalšia možnosť osvojovania si lexiky umožňuje napr. usporiadať typy obydľia (*cave – challet – cottage – hut – tent – windscreen*) od stavebne najjednoduchšieho po najzložitejšie. Podobne využitie má sémantická mapa. Ako

príklad využijeme termín *Homo habilis*, ktorý označuje nášho najvzdialenejšieho prapredka z rodu *homo*. Pomenujeme a bližšie určíme tvar a objem lebky, výšku a tvar kostry, dĺžku a usporiadanie končatín; ďalej postupujeme podľa zaužíva-nej kompozičnej schémy uvedenej vyššie. Ak utvoríme aj sémantickú mapu nean-dertálskeho človeka, získame vecný základ výstavby komparatívno-kontrastívneho textu, v ktorom upozorníme na zhodné, podobné a odlišné znaky kostier obidvoch. Sémantickú mapu prípadne rozšírime o odvodené socio-kultúrne javy a následne ju využijeme na tvorbu písomných textov so zložitejšou kompozičnou štruktú-rou.¹⁴ V tomto prípade ide o splnenie náročnejšieho zadania, ktoré sa týka nielen lexiky, ale aj štýlu (Čechová, 1997; Nuttall, 2005).

Vedecké štúdie a monografie v angličtine obsahujú aj slová cudzieho pôvodu. Vý-razy z vedeckých textov spájame s ekvivalentmi z učebníc (*cire perdue* – *cranium* – *mandible* – *peristalith* × *lost wax* – *kerb stone* – *jaw* – *forehead*). Aj toto cvičenie sa okrem lexiky týka štýlu.

Slovníkové heslo, ktoré uvádzame nižšie, využívame ako ukážku konkrétneho tex-tového materiálu, ktorý možno využiť na realizovanie viacerých úloh. Dve z nich môžu viesť k identifikácii informácií, ktoré:

- a) sa týkajú vzhľadu vzpriameného človeka a ktoré sa týkajú jeho spôsobu života
- b) boli získané základe priameho pozorovania a ktoré boli odvodené od pozorova-nia

Texty, s ktorými pracujeme, vyžadujú, ako sme už vyššie uviedli, aj dobrú znalosť gramatiky a tak sa priebežne zameriavame aj na tie gramatické kategórie, ktorú sú významné z hľadiska výstavby deskriptívneho textu. Patria a k nim tvary plurálu podstatných mien cudzieho pôvodu (napríklad *cranium*, *homo*, *tholos*, *fibu-la*, *species*), stupňovanie prídavných mien, stupňovanie prísloviek, tvorba minulého času, trpného rodu prídavných a vedľajších vzťažných viet.

Funkciou vonkajšieho statického odborného opisu je poskytovať základné fakto-grafické údaje. Z lingvoštylistických prostriedkov, ktorými sa táto modifikácia opi-su realizuje, sme sa sústredili na kvalifikujúcu lexiku. V príspevku sme uviedli nie-koľko príkladov, aby sme priblížili niektoré z javov, s ktorými sa študenti archeo-lógie najčastejšie stretávajú a ktoré v rámci disciplíny predstavujú bežné predme-

---

¹⁴ Osvojiť si lineárnu alebo paralelnú výstavbu komparatívno-kontrastívneho textu má pre študentov nezanedbateľný význam, pretože ich prostredníctvom sa riešia aj mimoriadne zložité a značne kon-troverzné problémy. Študenti zdatnejší v angličtine a pokročilejší v odbore môžu ako výborný príklad výstavby tohto typu textu využiť článok Donalda Johansona, v ktorom odpovedá na stále horúcu otáz-ku, či anatomicky moderný človek vznikol v Afrike a odtiaľ doputoval na ďalšie kontinenty, alebo či sa paralelne vyvinul aj v iných častiach sveta. Práve na základe deskripcie a paralelného porovná-vania jeho anatomických prvkov, geografického rozšírenia archeologických nálezov jeho pozostatkov a výsledkov skúmania DNA nachádza presvedčivé dôkazy na potvrdenie svojho stanoviska, ktoré tiež formuluje (Johanson, 2001).

„¹*Homo erectus* as a specimen dates back from about 1.5 million to 300,000 years ago. ²He was about 1.3–1.7 m tall, with robust skeleton. ³His brain size was c 800–1,200 cubic centimetres. ⁴He had flat, thick skull with receding forehead, prominent eyebrow ridges, robust jaw and no chin. ⁵He walked upright. ⁶His hands were free for manipulating objects. ⁷It is likely that he used some kind of articulated proto-language. ⁸He employed various technologies to make his stone tools (pebble tools, choppers, hand-axes) and became the earliest user of Acheulean tools. ⁹He hunted in coordinated groups, had meaty diet and used fire. ¹⁰He probably formed band societies and cared for weaker companions. ¹¹He was able to travel on rafts over large bodies of water. ¹²He spread from East Africa to North Africa, South Asia, the Far East, and most recently to Europe. ¹³He is represented by many subspecies.“ (Bray and Trump, 1982, s. 113)

Obr. 1: Ukážka textového materiálu

ty opisu. Zároveň sme v skratke naznačili aj niektoré učebné postupy využívané v rámci OJP, ktoré vedú študentov k tomu, aby dokázali identifikovať a percipovať tento typ opisu a realizovať ho v hovorenej i písomnej podobe.

Záver

V rámci OJP si študenti budujú svoju cudzojazyčnú komunikačnú spôsobilosť, ktorá im umožňuje zúčastňovať sa na vybraných komunikačných udalostiach v oblasti vecnej komunikácie viazanej na študovaný odbor. Zároveň dostávajú príležitosť zoznámiť sa s vzormi očakávaných výkonov v komunikácii a prakticky vyskúšať svoju pripravenosť na realizáciu rozličných študijných činností v angličtine. Osvojením si opisného slohového postupu, jeho modifikácií a útvarov sa naučia pomenovať nielen predmety, veci a javy, ktoré sú predmetom skúmania v ich disciplíne, ale aj opísať ich vlastnosti. Dokážu teda charakterizovať, vymedziť a definovať východiská výkladu, interpretácie alebo úvah o význame a zmysle toho, čo je predmetom skúmania v archeológii. Je to ale len jeden z mnohých krokov, ktoré študenti postupne urobia na ceste k mysleniu aj v cudzom jazyku a získaniu spôsobilosti prezentovať v ňom produkty svojho myslenia, odbornej či vedeckej činnosti tak, ako je to zaužívané v jazykovom spoločenstve utvorenom konkrétnou disciplínou.

Literatúra

- BRAY, W., & TRUMP, D. (1982). *Dictionary of Archaeology*. (2nd ed.). London: Penguin Books Ltd.
- ČERMÁK, F. (1997). *Jazyk a jazykoveda. Přehled a slovníky*. (2. vyd.). Praha: Pražská imaginace.
- DOLNÍK, J., & BAJZÍKOVÁ, E. (1995). *Textová lingvistika*. Bratislava: STIMUL – FF UK.

- DUŠKOVÁ, L. A KOL. (1994). *Mluvnice současné angličtiny na pozadí češtiny*. Praha: Academia.
- DVORSKÝ, P. (1988). *Kapitoly o popisu*. Praha: Novinář.
- FRERE, J. (1800). Account of Flint Weapons Discovered at Hoxne in Suffolk. *Archaeologia*, 13, 204–205. Retrieved August 11, 2015 from <http://home.cc.umanitoba.ca/sfreer/jfrere.html>.
- HATCH, E., & BROWN, C. (1995). *Vocabulary, Semantics, and Language Education*. Cambridge: Cambridge University Press.
- HVORECKÝ, J. (2000). *O jazyku a štýle kriticky aj prakticky*. Prešov: Náuka.
- JEWEL, R. (2004). *College Writing Info. The Rhetorical Modes*. Most recent update 25 Aug 2006. Retrieved June 6, 2009 from <http://www.tc.umn.edu/jewel001/CollegeWriting/START/Modes.htm>.
- JOHANSON, D. (1991, January 15). *Donald Johanson Interview – Academy of Achievement. Academy of Achievement*. Last revised on Sep 23, 2010. Retrieved April 25, 2016 from <http://www.achievement.org/autodoc/page/joh1int-7> (25. 4. 2016).
- JOHANSON, D. (2001, May). Origins of Modern Humans: Multiregional or Out of Africa? *Actionbioscience*. Retrieved January 28, 2016 from <http://www.actionbioscience.org/evolution/johanson.html>.
- JORDAN, R. R. (1997). *English for Academic Purposes: A guide and resource book for teachers*. (2nd ed.). Cambridge: Cambridge University Press.
- LEAKEY, R. E. F. (1973, April 13). Evidence for an Advanced Plio-Pleistocene Hominid from East Rudolf, Kenya. *Nature* Vol. 242, 446–450. Retrieved 10 October 2015 from <http://www.nature.com/nature/ancestro.pdf/242447.pdf>.
- MISTRÍK, J. A KOL. (1993). *Encyklopédia jazykovedy*. Bratislava: Vydavateľstvo Obzor.
- MUNBY, J. (2004). *Communicative Syllabus Design A sociolinguistic model for defining the content of purpose-specific language programmes*. Cambridge: Cambridge University Press.
- NIGRIN, J. (1990). *Cizí jazyk v odborné komunikaci: Úvod do metodologie I*. Praha: Universita Karlova.
- NOSEK, J. (Ed.) (2000). *Konvence ve vědě a filosofii. Sborník příspěvků*. Praha: FILOSOFIA, nakladatelství Filozofického ústavu AV ČR.
- NUTTALL C. (2005). *Teaching Reading Skills in a Foreign Language*. (2nd rev. ed.). Oxford: Macmillan.
- QUIRK, R., GREENBAUM, S., LEECH, G., & SVARTVIK, J. (1974). *A Grammar of Contemporary English*. (4th ed.). London: Longman Group Ltd.
- Spoločný európsky referenčný rámec pre jazyky: učenie sa, vyučovanie, hodnotenie*. (2006). Bratislava: Štátny pedagogický ústav.
- ŠIMKOVÁ, S. (2015). Niektoré jazykové a stylistické aspekty odborného opisu. *Philologica*, 74, 65–79. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave.
- ŠUBIN, E. P. (1976) *Jazyková komunikace a vyučování cizím jazykům*. Praha: SPN.
- TUBBS, F. S., & MOSS, S. (1999). *Human Communication*. (8th rev. ed.). New York: McGraw-Hill.
- WALES, K. (Ed.) (2001). *A Dictionary of Stylistics*. (2nd ed.). Harlow: Pearson Education Limited.

Autorka

PhDr. Svatava Šimková, PhD., e-mail: simkova1@uniba.sk, Katedra jazykov, Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, Slovenská republika

Autorka má dlhoročnú pedagogickú prax na Katedre jazykov FiF UK v Bratislave vo vyučovaní angličtiny ako prostriedku odbornej komunikácie predovšetkým v oblasti humanitných vied a spoločenských vied so zameraním na archeológiu, históriu, filozofiu a muzeológiu. V súčasnosti sa špecializuje na prácu s primárnymi historickými prameňmi v administratívno-právnom štýle a jazyku archeológie. Zaoberá sa tiež otázkami prekladu týchto textov. Dlhodobu sa venovala výučbe čínskych reálií v angličtine.